

В. І. Клочко

МЕТАЛЕВІ СОКИРИ РАННЬОГО ЕТАПУ ЯМНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена вивченню генезису та побудові типохронології металевих сокир раннього етапу ямної культури України з використанням усіх доступних автору артефактів та археологічних комплексів.

Ключові слова: Україна, доба ранньої бронзи, ямна культура, металеві сокири, типологія та хронологія.

Нині є дві основні теорії походження металевих сокир ямної культури Східної Європи: «Майкопська» та «Самарська».

Основні положення «майкопської» теорії викладені у працях Є. М. Черниха, С. Н. Кореневського та А. Л. Нечитайло. Докладне історіографічне реферативне викладення цієї теорії нещодавно зробив В. А. Дергачев (Дергачев 2018), до якої я і відсилаю читачів. Від себе додаю, що основним недоліком цієї теорії є та обставина, що на лінії зав'язків сокир типу Баніябик-Майкоп-Новосвободна Центральної Європи та Північного Кавказу, яку декларують творці цієї теорії лежить невідома їм terra incognita, яка називається «Україна».

Альтернативну теорію, яку я називаю «самарська» і яку послідовно «не помічають» творці та прихильники «майкопської» теорії, включаючи і В. А. Дергачева, я почав розробляти ще у 1990-х рр. (Клочко 1994, с. 105, рис. 30: 1—5; 2006, с. 45, рис. 21: 1—4; 2016, с. 291, илл. 7: В; Klochko 2001, р. 68—70, fig. 23: 1—4; Klochko, Klochko 2013, р. 51—54, fig. 7, 12). Тобто, їй вже виповнилось 25 років.

Нові матеріали, що накопичилися за останні роки, дозволили мені модернізувати свою теорію та розробити на її основі нову типохроно-

логію металевих сокир раннього етапу ямної культури України.

Поява на Україні металевих обушкових сокир сучасного вигляду відноситься до другої половини IV тис. до н. е. Про це свідчать знахідки керамічних ливарних форм для відливання сокир у «серезліївських» («постмаріупольських») похованнях біля с. Маївка Дніпропетровського р-ну, курганна група XII, курган 2, поховання 10 (Ковалева, Волкобой та ін. 1977, с. 10—22, табл. XV, XVI) та острів Самарський біля с. Соколове Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл., курган 1, поховання 6 (Ковалева 1979, с. 64, рис. 6) (рис. 1: 1, 2). Це на сьогодні є найдавніші у Європі поховання майстрів-ливарників, а знайдені в них ливарні матриці репрезентують початок виробництва найдавніших на території України мідних обушкових сокир. Ці поховання були розташовані в регіоні устя пойми річки Самара, лівої притоки Дніпра, у безпосередній близькості від криворізького рудного масиву (рис. 2: 1, 2).

Сокири самарського типу відрізняються від північнокавказьких сокир майкопського типу більш довгим і вузьким тулубом. За конструкцією самарські ливарні форми близькі до найбільш давніх, відомих на сьогодні керамічних ливарних форм обушкових сокир куро-аракської культури Кавказу (Мартиросян 1964, с. 25—28; Кушнарєва, Чубинишвили 1970, рис. 40: 4, 5, 9; Мунчаєв 1975, рис. 30: 4—6) Але форма самарських сокир відрізняється від куро-аракських менш виділеним обухом. Тим не менше, можна стверджувати, що самарські сокири належать до кола морфології та технології сокир доби ранньої бронзи куро-аракської культури Кавказу. Метал у ці форми заливався у відкрити щілину між обома половинками

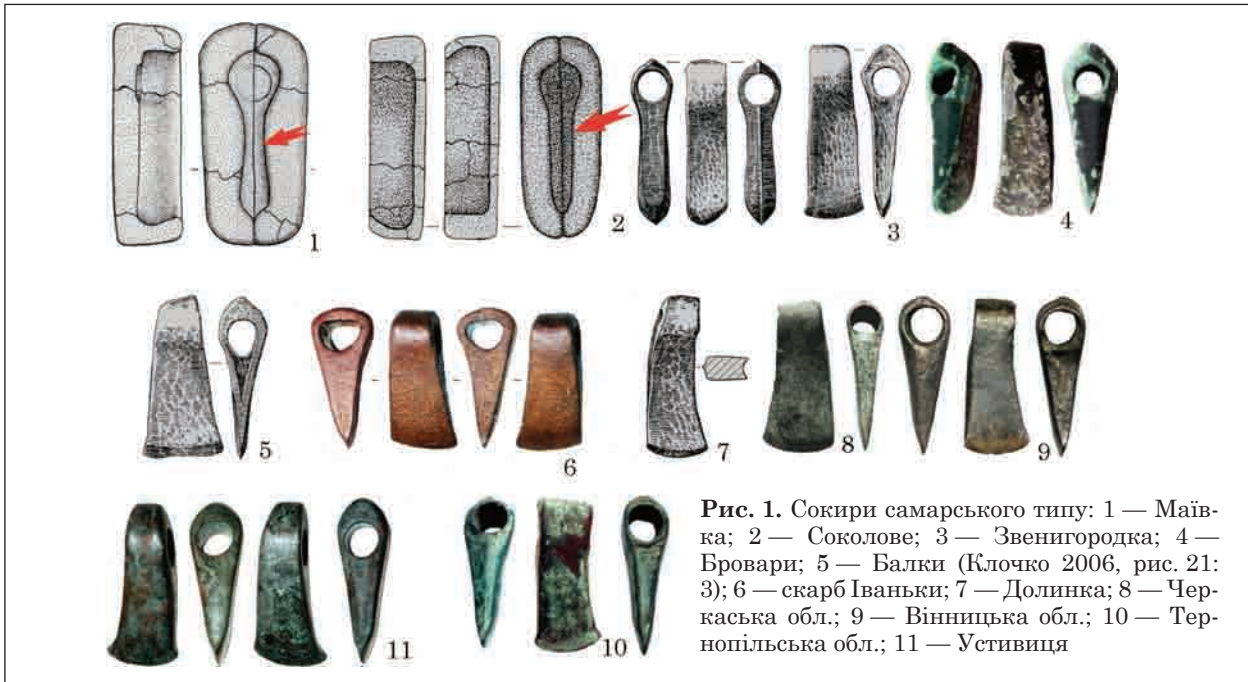

Рис. 1. Сокири самарського типу: 1 — Маївка; 2 — Соколове; 3 — Звенигородка; 4 — Бровари; 5 — Балки (Клочко 2006, рис. 21: 3); 6 — скарб Іваньки; 7 — Долинка; 8 — Черкаська обл.; 9 — Вінницька обл.; 10 — Тернопільська обл.; 11 — Устивиця

Рис. 2. Мапа сокир самарського типу

матриці, розташовану з «внутрішнього» боку сокири — техніка лиття у відкрите «черевце» (рис. 1: 1, 2).

Отже, **сокири самарського типу** відносяться до серезліївської групи пізнього Трипілля (друга половина IV тис. до н. е.) Середньої Наддніпрянщини. Вони представлені на вищезгаданих ливарних формах з серезліївських поховань Маївка та Соколове (рис. 1: 1, 2). Такі сокири знайдені: біля м. Звенигородка Черкаської обл. (Клочко 2006, рис. 21:3), м. Бровари Київської обл. (Віоліті, 24.06.2018), с. Балки Василівського р-ну Запорізької обл. (Клочко 2006, рис. 21: 3) (рис. 1: 3—5), с. Устивиця Великобагачанського р-ну Полтавської обл. (Ко-

лекція А. В. Козименка, надходження 2018 р.) (рис. 1: 11), у скарбі Іваньки, знайденому біля с. Іваньки Маньківського р-ну Черкаської обл. (Klochko, Klochko 2013, fig. 9; Клочко, Козименко 2017, 1.3.1) (рис. 1: 6). Метал останніх двох сокир був проаналізований (табл. 1, аналізи 1808 та 996)¹ — це «чиста» мідь, без домішки мистяку (що характерно для кавказького металу того часу), що вказує на їхнє місцеве виробництво з місцевої ж сировини. Сліди ливарних швів та ливарних «улоговин» на їх бокових гранях були сточені та зашліфовані, такий

1. Спектральні аналізи металу виконала к. і. н. Т. Ю. Гошко.

Таблиця 1. Спектральні аналізи

№	1808	996	1783	1782	1695	1713	1826	1802	1599	1698	1662	1825	1330
Рис.	1: 11	1: 6	3: 11	3: 12	4: 8	4: 2	4: 3	4: 9	5: 2	5: 4	5: 5	5: 6	7: 2
Хімічний елемент	Показник, %												
Ag	0,084	0,059	0,034	0,023	0,054	0,07	0,122	0,051	0,026	0,042	0,043	0,218	0,045
As	—	—	1,403	1,422	0,349	0,868	0,151	0,938	0,078	0,415	0,534	0,035	0,26
Ca	0,63	—	0,597	—	0,106	—	0,574	—	0,017	0,02	0,044	0,569	0,003
Cl	—	0,078	—	—	0,453	0,435	—	—	—	0,621	0,716	—	0,014
Co	—	0,011	>0,07	>0,08	—	—	>0,061	0,111	—	—	—	>0,093	—
Cr	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,025
Cu	95,72	85,823	97,56	98,26	99,01	97,03	98,66	98,74	99,75	98,47	98,54	98,35	99,2
Fe	—	0,011	0,11	—	—	1,421	—	—	—	—	—	—	—
Na	—	2,871	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ni	0,187	0,07	0,203	>0,1	—	0,061	—	>0,096	—	—	—	0,178	0,03
P	3,365	1,763	—	—	—	—	0,146	—	—	—	0,056	—	—
Pb	—	Сліди	—	—	—	—	—	—	—	0,356	—	0,155	—
S	0,016	8,922	0,019	0,009	0,031	0,016	0,094	0,012	0,021	0,026	0,021	0,212	0,071
Sb	—	—	—	—	—	0,039	0,033	0,032	0,062	0,052	0,043	0,034	0,03
Si	—	0,358	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,254
Sn	—	0,033	—	—	—	—	—	0,022	0,026	—	—	0,039	0,025
Tb	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,03
Te	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,013
Zn	—	—	—	—	—	—	0,155	—	0,021	—	—	>0,116	—

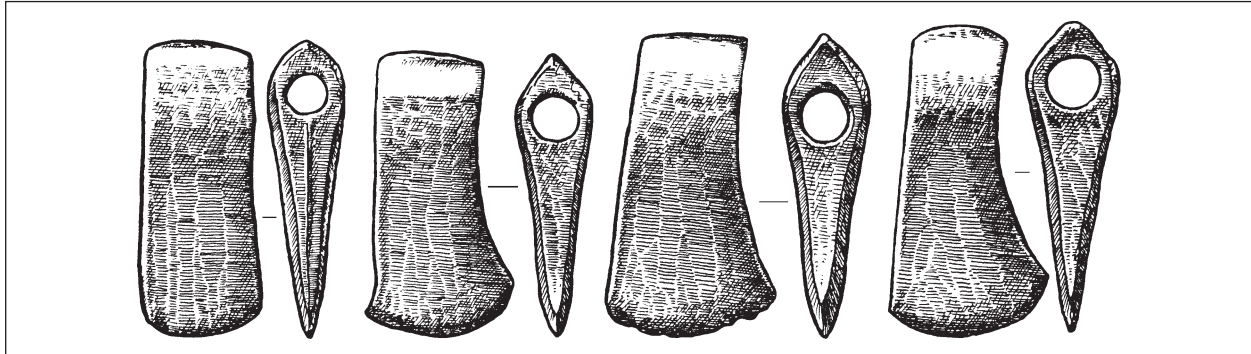

Рис. 3. Варіанти сокир зі скарбу Банябік (за А. Vulpe)

«ашгрейд» є характерним для багатьох сокир доби ранньої бронзи.

Подібні сокири були знайдені у похованні кемі-обінської культури біля с. Долинка в Криму (Клочко 2006, рис. 21: 2), Черкаській обл. (Віоліті, 27.09.2018), Вінницькій обл. (Колекція Є. Доброванова, Вінниця, 2005 р.) та Тернопільській обл. (Віоліті, 17.02.2016) (рис. 1: 7—10; 2).

Наприкінці IV — початку III тис. до н. е. у ямній культурі Середньої Наддніпрянщини, в результаті еволюції сокир самарського типу, виникають **сокири типу Банябік**. Сокири типу Банябік (Баньябюк, Banjabic) отримали свою назву від скарбу, знайденому у 1928 р. біля с. Банябік (нині Вилчеле / Vâlcele) у Центральній Трансільванії (Дергачев 2018, с. 15).

Усього у скарбі було знайдено біля 42 сокир, з яких збереглися 32. Усі ці сокири були зараховані до типу Банябік (Vulpe 1970, taf. 1—3), хоча ще Д. Берциу звернув увагу на те, що вони досить різні за формою (Berciu 1942, s. 5—7, fig. 1) (рис. 3). Нові знахідки з України дозволили остаточно в'яснити питання їхнього походження, місць виробництва та типохронології і культурної приналежності.

Найстарші сокири ямної культури Середньої Наддніпрянщини, які ще мало відрізняються від сокир самарського типу, лише трохи меншої довжини, визначені як **варіант Гречаники** (рис. 4). Вони знайдені: у похованні ямної культури біля хут. Гречаники Полтавської обл. (Клочко 2006, рис. 24: 3), с. Гнідин біля м. Бровари Київської обл. (Клочко 2006, рис. 24: 4), у

Рис. 4. Варіант Гречаники: 1 — Гречаники; 2 — Гнідин; 3 — Полтавська обл.; 4 — Сумська обл.; 5 — Черкаси; 6 — Стайки; 7 — Пістинь; 8 — Тернопільська обл.; 9 — Київ; 10 — Черкаська обл.

Рис. 5. Варіант Підлісся: 1 — Підлісся; 2 — Світловодськ; 3 — Кедина Гора; 4 — Макарів; 5 — Чапаївка; 6 — «Київщина»; 7 — Грищинці; 8 — Смільчинці; 9 — Вишківці

Полтавській обл. (Віоліті, 24.06.2016), у Сумській обл. (Віоліті, 09.04.2017), біля м. Черкаси (Віоліті, 21.04.2017), біля с. Стайки Кагар-

лицького р-ну Київської обл. (Клочко 2006, рис. 25: 5), біля с. Пістинь Косівського р-ну Івано-Франківської обл. (Клочко 2006, рис. 50:

Рис. 6. Варіант Рудня Мала — Маліївці: 1 — НМІУ; 2 — Теробовлянський р-н; 3 — Рудня Мала; 4 — Маліївці; 5 — Степовий Крим; 6 — Вороновиця; 7 — Харків

Рис. 7. Варіант «сокири лісорубів»: 1 — Чернігівщина; 2, 3 — Харківська обл.; 4 — Станятин, повіт Томашів Любелський, Польща

2), у Тернопільській обл. (Віоліті, 16.09.2016), м. Київ (Віоліті, 27.11.2016), Черкаській обл. (Віоліті, 27.08.2018) (рис. 4: 1—10). Сокири, знайдені біля с. Ксаверово Городищенського р-ну Черкаської обл. (Колекція А. В. Козименка, надходження 2018 р., аналіз 1783) (рис. 3: 11) та з селища Дібровка Золотоношського р-ну Черкаської обл. (Колекція А. В. Козименка, надходження 2018 р., аналіз 1782) (рис. 4: 12) виготовлені з миш'якової бронзи (рис. 9).

Сокири з широким вигнутим лезом визначені як **варіант Підлісся** (рис. 5). Вони були

знайдені: у похованні ямної культури біля села Підлісся Броварського р-ну Київської обл. (Братченко, Клочко, Солтис 2000; Клочко 2006, рис. 24: 5) (рис. 5: 1), біля м. Світловодськ Кіровоградської обл., «у бік с. Подорожнє». Прикрашена «ялинковим» орнаментом, характерним для горщиків ямної культури (Колекція А. В. Козименка, надходження 2018 р., виготовлена з миш'якової бронзи — аналіз 1713) (рис. 5: 2). До цієї групи зараховане також сокири, знайдені біля с. Кедина Гора Золотоношського р-ну Черкаської обл. (Клочко, Козименко

Рис. 8. Варіант «сокири теслярів»: 1 — Красноперекопськ; 2 — Івонівський скарб

2017, 2.1.1, аналіз 1826) (рис. 6: 3), біля смт Макарів Київської обл. (Віоліті, 26.12.2016), села Чапаївка Золотоніського р-ну Черкаської обл. (Клочко 2006, рис. 25: 3), на «Київщині» (Клочко 2006, рис. 25: 1), біля с. Гришинці Канівського р-ну Черкаської обл. (Клочко 2006, рис. 25: 4) (рис. 5: 4—7), біля с. Смільчинці Лисянського р-ну Черкаської обл. (Клочко, Козыменко 2017, 1.3.3, аналіз 1695) (рис. 5: 8), біля с. Вишківці, Немирівського р-ну Вінницької обл. (колекція А. В. Козименка, надходження 2018 р., виго-

товлена з миш'якової бронзи — аналіз 1802) (рис. 5: 9; 9).

«Нестандартні» сокири об'єднані в умовний **варіант Рудня Мала-Маліївці** (рис. 6). У нього включені: сокира з Національного музею історії України (Клочко 2006, рис. 25: 2) з широким лезом та орнаментом на обуху (рис. 6: 1). «Вкорочені» сокири з Тербовлянського р-ну Тернопільської обл. (Клочко, Козыменко 2017, с. 282, илл. 4) (виготовлена з «чистої» міді, аналіз 1599). Подібні сокири були знайдені біля

Рис. 9. Мапа сокир типу Баніябик: I — варіант Гречаники; II — варіант Підлісся; III — варіант Рудня Мала—Маліївці; IV — варіант «сокири лісорубів»; V — варіант «сокири теслярів»; VI — скарб Баніябик

с. Рудня Мала Жешовського воєводства Польщі (Клочко 2006, рис. 50: 1), с. Маліївці Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. (Клочко, Ко-

зыменко 2017, 1.3.50, виготовлена з миш'якової бронзи, аналіз 1698) та у Степовому Криму (Клочко, Козыменко 2017, 1.3.2, виготовлена з

Таблиця 2. Спектральні аналізи

№	1691	1692	1693	1694	1330	1331	1328	1329
Рис	7: 1, сокира	7: 1, ніж	7: 1, тесло	7: 1, долото	7: 2, сокира	7: 2, свердло	7: 2, тесло	7: 2, тесло
Хімічний елемент	Показник, %							
Ag	0,077	0,092	0,159	0,057	0,045	—	0,043	0,028
Al	—	—	—	0,497	—	—	—	—
Au	Сліди	0,035	—	—	—	—	—	—
As	1,858	2,12	3,039	1,391	0,26	0,078	—	1,187
Bi	—	—	—	—	—	Сліди	0,002	—
Ca	0,052	—	0,174	0,02	0,003	—	0,006	0,006
Cl	0,442	0,459	0,984	0,423	0,014	0,043	0,024	0,053
Co	—	—	0,112	—	—	—	0,035	—
Cr	—	—	—	—	0,025	0,021	0,012	0,024
Cu	97,55	97,09	94,16	97,57	99,2	99,41	99,04	97,99
Ni	—	—	—	—	0,03	0,064	0,04	0,01
P	—	—	1,223	—	—	—	0,082	0,055
Pb	—	0,188	—	—	—	0,038	0,021	0,007
S	0,024	0,021	0,067	0,018	0,071	0,095	0,081	0,174
Sb	Сліди	—	0,034	—	0,03	—	0,023	0,022
Si	—	—	—	—	0,254	0,209	0,524	0,372
Sn	Сліди	—	0,045	0,027	0,025	0,028	0,045	0,034
Tb	—	—	—	—	0,03	0,014	—	0,024
Te	—	—	—	—	0,013	—	0,013	0,014

миш'якової бронзи, аналіз 1662, ливарні шви зашліфовані) (рис. 6: 2—5; 9). «Полегшена» сокира з смт Вороновиця Вінницького р-ну Вінницької обл. (Клочко, Козыменко 2017, 2.1.2), виготовлена з міді зі значними домішками срібла, нікелю, свинцю та цинку, аналіз 1825, ливарні шви зашліфовані) та м. Харків (Віоліті, 21.06.2018) (рис. 6: 6, 7; 9).

Аномально великі та масивні сокири виділені в умовний **варіант «сокири лісорубів»**: Це знахідки з Чернігівщини (Віоліті, 02.03.2017), Харківської обл. (Віоліті, 27.04.2017), Харківської обл. (Віоліті, 31.08.2017) та Станятина в повіті Томашів Любелський Польщі (від К. Слюсарської) (рис. 7: 1—4; 9).

Варіант «сокири теслярів»: До цього варіанту зараховані сокири з комплексу знарядь майстра-тесляра, знайденого у соляному кар'єрі біля міста Красноперекіпська в Криму (Клочко, Козыменко 2017, 1.6.1) (табл. 2, аналізи 1691—1694, кавказькі миш'яковисті бронзи) та Івонівського скарбу знарядь майстра-тесляра з с. Івонівка Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. (Клочко, Козыменко 2017, 2.1.16; Клочко 2017; Klochko 2017) (табл. 2, аналізи 1328—1331; рис. 8: 1, 2; 9). Скоріше за все, це одні з найпізніших сокир типу Баніабік, бо вони були відлиті у «закритих» двоскладових ливарних формах, така конструкція ливарних форм характерна для пізнішого, катакомбного часу.

Спектральні аналізи показують, що досить часто сокири типу Баніабік на Україні виготовлені з миш'якової бронзи. Проте, це не є доказом їх «кавказького» походження, мені вже доводилось писати про те, що найдавніші приклади використання миш'яковистих бронз на території України походять з пам'яток пізнього етапу трипільської культури та пов'язані зв'язками зі Східним Середземномор'ям, а не з Кавказом (Klochko, Klochko 2013; Клочко 2016; 2017; Klochko 2017).

Таким чином, виходить, що металеві сокири типу Баніабік виникли на базі сокир самарського типу доби енеоліту в середовищі суспільства ямної культури Середньої Наддніпрянщини, у культурному та технологічному центрі ямної культури Східної Європи.

Що ж стосується скарбу Баніабік, то враховуючи, що в ньому забрані сокири ямної культури дещо різного часу, то його треба визначити скарбом тривалого накопичення. Цей депозитарій, вірогідніше за все, утворився у місті розташування святилища ямних племен, в процесі їхніх досить тривалих міграцій з Середньої Наддніпрянщини в Трансільванію. Тож сокири типу Баніабік можна розглядати в якості археологічних маркерів міграцій давніх індоєвропейців у Центральну Європу. І саме вони приносять у Центральну Європу нові «кавказькі» технології, але не з Кавказу, а з України.

ЛІТЕРАТУРА

Братченко, С. Н., Клочко, В. І., Солтис, О. Б. 2000. Металеві сокири ямної культури Середньої Наддніпрянщини. *Археологічний літопис Лівобережної України*, 1—2, с. 8-14.

Дергачев, В. 2018. Топоры типа Баниабик-Маикоп-Новосвободная. *Историографический обзор. Revista Arheologică*, XIV, 1, с. 13-32.

Клочко, В. И. 1994. *Металлургическое производство в энеолите — бронзовом веке*. В: Березанская, С. С. (ред.). *Ремесло эпохи энеолита — бронзы на Украине*. Киев: Наукова думка, с. 96-132.

Клочко, В. И. 2006. *Озброєння та військова справа давнього населення України*. Київ: АртЕк.

Клочко, В. И. 2017а. Древнейшие этапы развития металлургии на Украине (типохронология древних металлических изделий Украины). В: Клочко, В. И., Козыменко, А. В. *Древний металл Украины*. Киев: САМ, с. 285-331.

Клочко, В. И. 2017b. Івонівський скарб і проблема «дністровської» міді. *Магістеріум*, 67: Археологічні студії. НаУКМА, с. 25-36.

Клочко, В. И., Козыменко, А. В. 2017. *Древний металл Украины*. Киев: САМ.

Кушнарева, К. Х., Чубинишвили, Г. Н. 1970. *Древнейшие культуры Южного Кавказа (V—III тыс. до н. э.)*. Ленинград: Наука.

Мартиросян, А. А. 1964. *Армения в эпоху бронзы и раннего железа*. Ереван: АН Армянской ССР.

Мунчаев, Р. М. 1975. *Кавказ на заре бронзового века*. Москва: Наука.

Berciu, D., 1942. Unelte de cupru și bronz de origine transilvană: securi de tip Baniabic. *Apulum*, I, s. 1-23.

Klochko, V. I. 2001. *Weaponry of Societies of the Northern Pontic Culture Circle: 5000—700 BC*. Poznan: Uniwersytet im. A. Mickiewicza. *Baltic-Pontic Studies*, 10.

Klochko, V. I. 2017. Yamnaya Culture hoard of metal objects, Ivonivka, lower Murafa: autogenesis of «Dniester copper / bronze metallurgy». *Baltic-Pontic Studies*, 22, p. 226-245.

Klochko, V. I., Klochko, L. S., 2013. Complex of Metal Goods between the Vistula and Dnieper rivers at the turn of the 4th/3rd to the 3rd millennium BC. Concept of the Carpathian-Volhynia «Willow Leaf» Metallurgy Centre. *Baltic-Pontic Studies*, 18: The Ingul-Donets Early Bronze Civilization as sprigboard for transmission of Pontic Cultural Patterns to the Baltic Drainage Basin 3200—1750 BC, p. 39-71.

Vulpe, A. 1970. *Axte und Beile in Rumänien*. München, I. *Prähistorische Bronzefunde*, IX, 2.

REFERENCES

Bratchenko, S. N., Klochko, V. I., Soltys, O. B. 2000. Metal evisoryry jamnoi kultury Sredn'oi Naddnyprianshyny. *Arheologichnyj litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 1—2, s. 8-14.

Dergachev, V. 2018. Topory tipa Baniabic-Maikop-Novosvobodnaia. *Istoriograficheski obzor. Revista Arheologică*, XIV, 1, s. 13-32.

Klochko, V. I. 1994. *Metallurgicheskoe proizvodstvo v eneolite-bronзовом веке*. In: Berzanskaia, S. S. (ed.). *Remeslo epokhi eneolita-dronzy na Ukraine*. Kiev: Naukova dumka, s. 96-132.

Klochko, V. I. 2006. *Ozbroennia ta viiskova sprava davn'ogo naselenn'a Ukrainy*. Kyiv: ArtEk.

Klochko, V. I. 2017a. Drevneishie etapy razvitiia metallurgii na Ukraine (tipokhronologia drevnykh metallicheskiikh izdelii Ukrainy). In: Klochko, V. I., Kozymenko, A. V. *Drevnii metall Ukrainy*. Kiev: SAM, s. 285-331.

Klochko, V. I. 2017b. Ivonivskii skarb I problema «dnistrovskoi» midi. *Magisterium*, 67: Arkheologichni studii. NaUKMA, s. 25-36.

Klochko, V. I., Kozyrmenko, A. V. 2017. *Drevnii metall Ukrainy*. Kiev: SAM.

Kushnareva, K. Kh., Chubinshvili, G. N. 1970. *Drevneishie kultury Iuzhnogo Kavkaza (V—III tys. do n. e.)*. Leningrad: Nauka.

Martirosian, A. A. 1964. *Armenia v epokhu bronzy i ranego zheleza*. Erevan: AN Arm'ianskoj SSR.

Munchaev, R. M. 1975. *Kavkaz na zare bronzovogo veka*. Moskva: Nauka.

Berciu, D., 1942. Unelte de cupru și bronz de origine transilvană: securi de tip Baniabic. *Apulum*, I, s. 1-23.

Klochko, V. I. 2001. *Weaponry of Societies of the Northern Pontic Culture Circle: 5000—700 BC*. Poznan: Uniwersytet im. A. Mickiewicza. *Baltic-Pontic Studies*, 10.

Klochko, V. I. 2017. Yamnaya Culture hoard of metal objects, Ivonivka, lower Murafa: autogenesis of «Dniester copper / bronze metallurgy». *Baltic-Pontic Studies*, 22, p. 226-245.

Klochko, V. I., Klochko, L. S., 2013. Complex of Metal Goods between the Vistula and Dnieper rivers at the turn of the 4th/3rd to the 3rd millennium BC. Concept of the Carpathian-Volhynia «Willow Leaf» Metallurgy Centre. *Baltic-Pontic Studies*, 18: The Ingul-Donets Early Bronze Civilization as sprigboard for transmission of Pontic Cultural Patterns to the Baltic Drainage Basin 3200—1750 BC, p. 39-71.

Vulpe, A. 1970. *Äxte und Beile in Rumänien*. München, I. *Prähistorische Bronzefunde*, IX, 2.

V. I. Klochko

METAL AXES OF THE EARLY PERIOD OF YAMNA CULTURE OF UKRAINE

The paper is dedicated to studying the genesis and building the typechronology of metal axes of early period of yamna culture of Ukraine using all the artifacts and archaeological complexes, available for the author.

Currently the reare two main theories of metal axes of Eastern Europe origins: «Maykop» and «Samara».

The main theses of «Maykop» theory are presented in works of E. N. Chernyh, S. N. Kornievsky and A. L. Nechytailo. Detailed historiographic referative representation of this theory was recently preformed by

V. A. Derhachev, which readers should get acquainted themselves. From my point of view the main problem of this theory is that on the line of ax is connections Baniabik-Maykop-Novosvobodnaya of Central Europe and North Caucasus, declared by the authors of this theory, *terra incognita* called «Ukraine» is located.

The alternative theory, which I call «Samara», and which is systematically ignored by the authors and followers of «Maykop» theory, including V. A. Derhachev, was initiated by myself in 1990th. Which means it is 25 years old by now.

New artifacts, found in recent years, allowed me to modernize my theory and use it as the basis for the new typechronology of metal axes of early period of yamna culture of Ukraine, presented in this paper and come to following conclusions:

Metal axis of Baniabik type originated from ax is of Samara type of Eneolithic age, in the society of yamna culture Middle Dnipro Land of Early Bronze Age, in the cultural and technological center of yamna culture of Eastern Europe.

Speaking of Baniabik treasure, it should be considered a treasure of long-term accumulation, judging by the different-time axis of yamna culture, presented there. This depository had probably originated in a sacred ground of yamna culture tribes, which occurred during their long-term migrations from Middle Dnipro Land to Transylvania. Therefore Baniabik type axis can be considered as archaeological markers of ancient indo-europeans migrations to Central Europe. They are the ones to bring new «Caucasus» technologies to Central Europe, however not from the Caucasus, but from Ukraine.

Keywords: Ukraine, Early Bronze Age, yamna culture, metal axis, typology and chronology.

Одержано 18.02.2019.

КЛОЧКО Віктор Іванович, доктор історичних наук, завідувач кафедри Національного університету Києво-Могилянська академія, вул. Г. Сковороди, 2, Київ, 04070, Україна, vklochko@ukr.net.

KLOCHKO Viktor Ivanovich, Doktor Habilitas, Head of Department of National University of «Kyiv-Mohyla Academy», 2 Skovorody vul., Kyiv, 04070, Ukraine, vklochko@ukr.net.